

*KEREPESZKI RÓBERT**

Levelek a frontról.

Darányi Kálmán a „Nagy Háború” és a forradalmak korában

Rezümé. Ismert tény, hogy a Horthy-kori magyar politikai elit számos tagja aktív résztvevője volt a „Nagy Háborúnak”. Ezt mindegyikük korabeli életrajzában (almanachokban, lexikonokban) fel is tüntették, és a későbbi biográfusok is megemlézték. Azonban viszonylag kevés olyan munka született, amely külön ennek az életrajzi időszaknak szentelt volna kiemelt figyelmet, holott az első világháború frontvonalain szerzett tapasztalatok alapvető hatást gyakoroltak a világképükre és politikai gondolkodásukra. Ez az esettanulmány egy Horthy-kori magyar miniszterelnök, Darányi Kálmán világháborús élményeit mutatja be.

Резюме. Відомий факт, що чимала кількість представників угорської політичної еліти епохи Хорті були активними учасниками Першої світової війни («Великої війни»). Про це вони згадували у своїх мемуарах, писали про це і їхні біографи. Проте є доволі мало таких праць, які б присвятили окрему увагу саме цьому відривку їхнього життя, натомість здобутий на фронтах Першої світової війни досвід став визначальним у їхньому світогляді та політичному мисленні. У цій публікації зроблено спробу висвітлити факти з біографії прем'єр-міністра епохи Хорті Калмана Дорані, які стосуються часів Першої світової війни.

Abstract. This is a well-known fact that many members of political elite in the Hungarian Horthy Era took an active part in the 'Great War'. This has been stated in the contemporary biography (almanacs, lexicons) and the latter biographers mentioned that, as well. However, only few works examined this biographical period, although, the experience gained in war basically affected their world-view and political thinking. This case study presents the war experiences of the Hungarian Prime Minister Kálmán Darányi.

A két világháború közötti magyar politikai elit tagjai számára az egyik legmeghatározóbb élmény a „Nagy Háború”, majd az azt követő ún. forradalmak kora volt. A legjelentősebb közéleti személyiségek korabeli almanachokban, életrajzi lexikonokban szereplő biográfiai adatai között rendre meg is találjuk az erre vonatkozó alapinformációkat (pl. szolgálati helyek, alakulatok stb.). A történettudomány mostani művelői számára ez az életrajzi időszak kulcsfontosságú, és nem véletlen, hogy egyre nagyobb figyelmet szentelnek neki, hiszen olyan élményekkel, tapasztalatokkal gazdagodtak a világháborúban részt vevő későbbi politikusok, amelyek döntő hatást gyakorolhattak a világképükre és a gondolkodásmódjukra.

* PhD, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelmi Intézet, Modernkori Magyar Történelmi Tanszék, adjunktus. Дебреценський університет, факультет гуманітарних наук, Інститут історії, кафедра сучасної історії Угорщини, ад'юнкт. University of Debrecen, Faculty of Arts, Institute of History, Department of Modern Hungarian History, Assistant Professor, kerepeszki.robert@arts.unideb.hu

A Horthy-korszak miniszterelnökei közül is többen aktív résztvevői voltak a „Nagy Háborúnak”. Közéjük sorolható a sokszor csak „szürke” bürokrataként jellemzett Darányi Kálmán is, aki 1936 őszétől 1938 tavaszáig, az ország története szempontjából sorsdöntő időszakban állt a magyar kormány élén. Alig volt még 30 éves, amikor a világháború az ő életét is megváltoztatta, és közel három esztendő törést jelentett a szépen alakuló közigazgatási pályájában. Darányi Kálmánt Fogarason érte Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolásának és a kölcsönös hadüzenetváltások híre is 1914 nyarán, ahol előbb (1910-től) főszolgabíró, majd vármegyei főjegyző lett. Ebben a környezetben testközelből tapasztalta meg a nemzetiségi konfliktusokat, amelyek jelentős hatást gyakoroltak a történelmi Magyarország utolsó éveire.¹

Közismert, hogy a magyar társadalom jelentős része örömmel fogadta a „Nagy Háború” kirobbanását. Jól szemlélteti ezt Kozma Miklós későbbi belügyminiszter naplóbejegyzése, aki a hadüzenetváltások napjait huszártisztként élte át a Budapesten: „A városban háborús lelkesedés. [...] Tömegek vonulnak, ütemesen lépve, »Vesszen Szerbia!« kiáltásokkal.” Ezt látva a Kozma mellett álló katonatársa keserűen, mintegy jóslatszerűen megjegyezte: „Ezek nem tudják, mi a háború! Mi el fogunk esni, ezek közül is rengeteg, és amelyik majd megmarad, az éppen úgy ordít majd a békéért, mint most a háborúért. És a végén talán forradalmat fognak csinálni!” Ennek a háborús lelkesedésnek sajátosan ellentmondásos hátterét is igyekszik értelmezni a Kozma-napló, amikor azt írja: „Nekünk ebben a háborúban fene kevés a keresnivalónk! Ha győzünk is: mi semmit sem kaphatunk, de ha elbukunk: mindent elveszthetünk.”² És mégis a magyar csapatok őszinte lelkesedéssel mennek bele ebbe a nem nemzeti háborúba. Miért? Tulajdonképpen csupa etikai okból. Elsősorban, mert öreg királyunk így akarja. A magyar katonának fogalom az öreg király. Azután megérti a legegyszerűbb ember is, hogy az ország trónörökösét és feleségét orvul meggyilkolták. Az nem változtat a dolgon, hogy mi magyarok tudtuk, hogy ő nem volt a barátunk. És végül vissz bennünket az – ami nem is ok, de a magyar természetben rejlik – valami olyan »Ki a legény a csárdában«-féle, a magyar vérben keringő erő. Ha már kell verekedni és meghalni, akkor azt csináljuk legényesen, férfiasan.”³

A háború az ország későbbi sorsát jelentősen veszélyeztető lehetséges következményeit Kozma idézett tisztársához hasonlóan csak viszonylag kevesen láthatták előre. A legóvatosabbak az éppen Erdélyben, különösen a határszéli

¹ Darányi életéről lásd részletesen KEREPESZKI Róbert: *A „tépelődő gentleman”. Darányi Kálmán (1886–1939)*. Sziluett – Korszerű történelmi életrajzok 1. Pécs–Budapest, 2014., Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat.

² Gyakorlatilag szinte szó szerint ugyanezt jegyezte fel a háború kirobbanásakor naplójába Vincze Géza, Darányi fogarasi jó barátja is, aki Alvinczy álnéven írta meg 1938-ban a Darányi Kálmánról szerzett benyomásait: „Ebben a háborúban mi csak veszíthetünk – ha győzünk, kevesebbet, ha veszítünk – mindent.” ALVINCZY Géza: *A fiatal Darányi Kálmán*. Budapest, 1938., Bethánia, 38. p.

³ KOZMA Miklós: *Egy csapattiszt naplója 1914–1918*. Budapest, 1931., Révai, 5, 12. p. Az 1914. július 27-i és augusztus 14-i naplóbejegyzések.

vármegyék közigazgatásában dolgozó magyarok voltak, akik a háborút megelőző években testközelből tapasztalhatták meg a nemzetiségi feszültségeket, és érezték, hogy egy esetleges vereség katasztrofális helyzetet eredményezhet az ország számára. A veszélyt minden bizonnyal Darányi Kálmán is érezte Fogarason. Az 1914. augusztus 14-én nagybátyjának írt levele nemcsak az említett feszültségekre utal, hanem felmutat más, az általános mozgósítással kapcsolatos problémákat is: „Az általános mozgósítással, s a különböző kivételes intézkedések végrehajtásával rendkívül sok dolgunk volt. Még éjszaka is dolgoztam. Elképzelem, hogy milyen borzasztó felfordulás lehetett, és van most is Budapesten, mikor még nálunk is az volt. Itt a mozgósítás a várakozáson felül jól sikerült. A románok közt sem volt a legkisebb zavar sem. A szászok és magyarok pedig lelkesedtek. Nagyszébenben, ahol pedig az erdélyi hadtestparancsnokság van, még egy lovassági tiszti revolvert sem lehetett kapni, annyira kifogytak a készletek. Most más úton próbálok én is egyet beszerezni. [...] Képzelem, hogy az amúgy is rossz közigazgatási állapotainkra minő rossz hatással van a nagy feszültség, moratórium stb. Az erdélyiek egy kicsit tartanak az orosz invázió lehetőségétől, s attól, hogy ez esetben Románia amúgy is kissé talán kétes barátságára még kevesebbet lehetne számítani. A közigazgatás nálunk még ez idő szerint normálisan működik. A behívottak családtagjainak feleségelyezésével sok gondunk van.”⁴ Tömörebben, de hasonlóan jelezte a veszélyeket Darányi Ignácnak írt levelében, valamivel később, 1914 decemberében is: „Itt különösebb újság nincsen. Csak az oláhoktól félnek az itteni magyarok, mert tény az, hogy Bukarestben folytonosan tüntetnek ellenünk.”⁵

A Darányi által tapasztalt jelenségeket magasabb helyi körökben is érzékelték. Szinte teljesen egybecseng a fogarasi főjegyző idézett leveleinek tartalma Erdély kormánybiztosának, Betegh Miklósnak az 1915. januári táviratával, aki a következőkre figyelmeztetett: „[...] egy esetleges román betörés esetén nemcsak a lakosság felkelésétől kell a legkomolyabban tartani, de magának a hadseregnek román ajkú tisztjei és katonái, hacsak megtehetik, ellenünk fognak fordulni. A lakosságban, különösen ennek intelligenciájában nagyon is él egy nagy Románia iránt való vágy, s ha a betörés megtörténne, minden román kivétel nélkül ennek az eszmének szolgálatába állana. [...] Épp ezért, egy esetleges betörés esetén csak kizárólag magyar avagy német csapatokban lehetne megbízni. Ha ezek hazai csapatainkból nem telnének ki, Németország haderejére kellene csapatcserével apellálni. A lakosság intelligens eleme az első komoly percben őrizet alá volna

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), a Darányi család levéltára, P 1442, 6. tétel, Darányi Kálmán levele nagybátyjának, Darányi Kálmánnak. Fogaras, 1914. augusztus 14.

⁵ MNL OL, P 1441, 5. d. 14. tétel, Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Fogaras, 1914. december 4.

veendő. Ma azonban a lakosság között egyelőre semmi nyugtalanság nem észlelhető.”⁶

Ezeket tapasztalva Darányi Kálmán vélhetően nemcsak hazafias lelkesedésből, hanem sokkal inkább kötelességtudatból (is) jelentkezett önként szolgálatra még 1914 nyarán. Ezt sugallja egy későbbi, 1928 tavaszán adott interjúja is, amelyben a rá jellemző szükszavúsággal így emlékezett vissza az akkori időkre: „Amikor a háború kitört, én még nem voltam katona, mert mint közigazgatási embert fölmentettek a hadiszolgálat alól. 1914 októberében azonban az oroszok bevonultak Máramarosszigetre és én nem vártam tovább: jelentkeztem katonai szolgálatra. Nagy írást kaptam, amelyben maga a miniszter [ti. Sándor János belügyminiszter – K. R.] azt kívánta, hogy épen kerüljek vissza a háborúból, harci dicsőséggel.”⁷ Amint azt leveleiből tudjuk, végül csak 1914. december közepén kapta kézhez a behívóját.⁸

Ezt követően közel másfél hónapig tartalékosként szolgált az erdélyi Szeben vármegye medgyesi körletében – az életrajzi almanachok szerint a 13. császári és királyi (jászkun) huszárezredben, családi levelei szerint viszont a 2. császári és királyi (debreceni) huszárezredben. A frontra kerülésével kapcsolatban sok volt a bizonytalanság, amit jól mutat az 1914. december 17-én írt levele is: „Nemsokára fel fogok menni a harctérre, de hogy mikor, azt én nem tudhatom most még, mert az őrnagy sem tudja, csak azt mondta, hogy legyek elkészülve.” Annyit azonban már ekkor is tudott, hogy a harctéren századparancsnok lesz, ezért – mint írja – már Medgyesen is rendkívül elfoglalt volt: „inpraxi [gyakorlatban – K.R.] meg kell tanulnom mindent. Ma az éles lövést vezettem kint a lövőtéren. Reggel 6 órakor indultunk el, s ½ 2 órakor érkeztünk vissza.”⁹

Emellett sokszor és részletesen beszámolt családjának a Medgyesen tapasztalt állapotokról és a harctéri hírekről is. Darányi Ignácnak írt 1914. december 14-i levelében a következőképpen fogalmazott: „A harctéri helyzet jelenleg – amint itt a tisztek látják – momentán nagyon kedvező. Nagy baj, hogy a kiképzésnél a háborúban szerzett tapasztalatokat alig értékesítik.” Huszártisztként érzékelte és el is panaszkolt az otthoniaknak, hogy „a bánásmód a legénységgel szemben szigorú, de sokszor igazságtalan; a lovakat és [a] legénységet nem edzik eléggé, a lovaknál az a fő, hogy jól meg legyenek pakolva, s egész nap bent vannak [...] az istállókban, ahelyett hogy még éjjel is a szabadban lennének; a parádékat most is

⁶ Betegh Miklós kormánybiztos távirata a nagyszebeni katonai parancsnoknak, 1915. január. Közli: SZABÓ Dániel (szerk.): *Az első világháború*. Budapest, 2009., Osiris, 211. – Az idézett távirat körülményeiről Betegh részletesen ír a visszaemlékezésében is. Lásd BETEGH Miklós: *Erdély a világháborúban. Néhány adat az 1914–1917. évek történetéhez*. Dicsőszentmárton, 1924., Erzsébet Könyvnyomda, 52–55.

⁷ *Pesti Napló*, 1928. március 29.

⁸ MNL OL, P 1441, 5. d. 14. tétel, Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Medgyes, 1914. december 14.

⁹ MNL OL, P 1442, 6. tétel, Darányi Kálmán levele nagybátyjának, Darányi Kálmánnak. Medgyes, 1914. december 17.

követelik”. Megállapította, hogy „mindenki látja itt ezeket a hibákat, de ellenkező felsőbb rendeletek nélkül nem mernek semmit sem csinálni”. Azt is fontosnak tartotta megemlíteni az otthoniaknak, hogy ezredében több régi ismerősével, barátjával (például a későbbi földművelésügyi miniszter erdélyi nagybirtokossal, báró Bánffy Dániellel) szolgál együtt, ami nemcsak számára jelentett pozitívumot, hanem a családtagoknak is megnyugtató körülmény lehetett.¹⁰

1914. december utolsó és 1915. január első napjaiban már egyre közelebb került a frontra utazás időpontja, amit jeleznek a leveleiben az egyre fokozottabb készülődés motívumai is. December 30-án Debrecenbe utazott többedmagával új lovakat vásárolni az ezred számára, megkapta a szükséges kolera- és tífuszelleni védőoltásokat (az oltóanyagot egyébként testvére, Gyula küldte el a számára), az egyik századnak ő tarthatta a lelkesítő beszédet, és egyre többet számolt be a jó hangulatról, illetve a már napi rendszerességgel történő gyakorlatozásokról. De megemlítette azt az érdekes körülményt is, hogy átalakított magának egy egyszerű közhuszár uniformist, mert „a tisztek mind ilyennel mennek a harctérre, tekintve, hogy az oroszok nagyon pályáznak a tisztekre”, és a „saját csapata úgyszemint ismeri az embert”. Az ezredét végül 1915. január második felében vezényelték ki az orosz frontra.¹¹

Ekkortól csak töredékes információk állnak rendelkezésre Darányi Kálmán sorsáról, ugyanis – tudomásunk szerint – nem vezetett naplót, és érthető módon leveleket írni is csak jóval ritkábban tudott. Ezek többségét a katonaságnál rendszeresített kicsi, mindössze 14x9 cm nagyságú, rózsaszín kartonpapírból készült tábori levelezőlapra (Feldpostkarte-ra) rögzítette, ahogy minden szolgálatot teljesítő katona.¹² Ezek a levelezőlapok méretükből adódóan nem sok helyet, az előrenyomulás és a harcok pedig nem sok időt hagytak a részletes beszámoló megírására. Ezért csak néhány szűkszavú, olykor valódi tartalom nélküli, sablonos megfogalmazásokat (például „Tudatom, hogy hál’ Istennek megvagyok”) tartalmazó üzenetéből tájékozódhatunk sorsát illetően. Ezekből is kiolvashatóak a fronton és az új környezetben átélt élmények személyiségére gyakorolt hatásai, mindennapi életének eseményei (életkörülmények, ünnepnapok, a bajtársakkal, a helyi civil lakossággal kialakított kapcsolatok), az ellenségről alkotott véleményének megnyilvánulásai és egyéni érzelmei is.

Darányi huszárként teljesített szolgálatot a „Nagy Háborúban”, és a lovas katonáknak több elfoglaltságuk volt a háborús helyzetben, mint a gyalogos katonáknak. Jól szemlélteti ezeket a körülményeket a már idézett Kozma Miklós naplóbejegyzése, aki szintén huszártisztként harcolt a világháború több frontján: „A gyalogságnál, ha kvártélyra érkezett, vége a szolgálatnak, a baka levágja magát

¹⁰ MNL OL, P 1441, 5. d. 14. tétel, Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Medgyes, 1914. december 14.

¹¹ ALVINCZY, 1938. 42–43.; MNL OL, P 1441, 5. d. 14. tétel, Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Medgyes, 1914. december 30.

¹² KÖRNYEYNÉ GAÁL Edit: *Az első világháború emlékei a népi kéziratos forrásokban és a szójhagyományban*. Debrecen, 1985., KLTE Néprajzi Tanszék, 169–170.

vagy felszerelve, vagy ha lehet, anélkül és jön a rövid, annyira szükséges alvás. A lovaskatonának ilyenkor kezdődik csak még el az igazi nagy munkája. Lenyergel, de úgy, hogy minden együtt legyen, mert hiszen percek alatt bármikor újra készen kell lennie. Az izzadságtól gőzölgő lovat le kell csutakolnia, ha van szalmával, ha szalma nincs, mással, még ágytakaróval vagy paplannal is, ha egyéb nem akad. Azután: zabot lepakkolni, etetni, szénát, szalmát keríteni, itatni és csak ha mindez megvan, ami legalább másfél órát eltart: akkor gondolhat a tiszt és legénység magára. A lovasság háborús éjszakai kétszeresen rövidek.”¹³

Ahogy a hazairó katonák döntő többsége, Darányi Kálmán is leggyakrabban a szállás- és élelmezési viszonyokról számolt be. A világháború hadműveleti területein és a harctereken gyakran nem tudták biztosítani a katonák megfelelő elszállásolását, ennek tapasztalatai visszatükröződnek Darányi leveleiben is. 1915 májusában például a következőket írta ironikusan az egykori Lengyelország Oroszországhoz csatolt, pontosabban nem beazonosítható területéről: „Az idő itt nagyon szép, s ez igen fontos, mert cigány életet élünk. Néha sátor alatt, néha a Hotel Sonne-ban [érts a szabad ég alatt – K. R.] lakunk.”¹⁴ Egyébként éppen ebben az időszakban vett részt először ütközetben, és az ennek túléléséből adódó pozitív érzelmek, például a társak dicsérete, illetve némi bizakodás is kicsendül egy másik leveléből: „A tűzkeresztségen s azután több ütközetben hál’ Istennek szerencsésen átestem. Csapatunk győztesen haladnak előre. A magyar (székely) bakák és huszárok nagyon kitüntették magukat [...] Sok borzalmas dolgot láttam itt, de sok felemelőt is. Most felgyújtott városokon és falvakon keresztül nyomulunk előre.”¹⁵ Máskor, például 1915 szeptemberében, pozitívabb, mégis tipikusan háborús életkörülményekről is beszámolt: „Már régen akartam írni, de csak most van egy igazán nyugodt percem, hogy ezt megtehessem. Itt most egy muszka gazdasági iskolában vagyok igen jól bekvártélyozva. Leveletem az iskola padján írom. Momentán nekünk – lovasságnak nincsen dolgunk. A muszka erősen lövi tűzérével a mi szegény rezervánkat már kb. két órája. Szerencse, nem nagy sikerrel. De a mi pattantyúsaink sem maradnak adósok. Ebből aztán olyan koncert keletkezik, hogy az iskola falai remegnek bele. De ehhez hozzászokik az ember.”¹⁶

A leghosszabb ideig, 1915 őszétől 1916 nyaráig Oroszország területén, ezen belül is a mai Ukrajna északnyugati részén található Volhíniában (a korabeli forrásokban Wolhynia) harcolt és állomásozott. Erről a régióról roppant érzékletes, borús képet festett Kozma Miklós, aki maga is több hónapot töltött itt: „Szomorú világ ez a Wolhynia. Szelíden hullámos síkság, legnagyobb része mocsár, a magasabb helyeken homok. Száz kocsinyom-széles utak, melyekben agyig süllyed a kerék. Szomorú, festetlen, vakolatlan, szürke viskók, szürkék és vigasztalanok. Csak az ablak- és

¹³ KOZMA, 1931. 113.

¹⁴ MNL OL, P 1442, 6. tétel, Darányi Kálmán levele nagybátyjának, Darányi Kálmánnak, 1915. május 14.

¹⁵ Uo. Darányi Kálmán levele nagybátyjának, Darányi Kálmánnak, 1915. május 14.

¹⁶ ALVINCZY, 1938. 44.

ajtókeretek sötét színe üt el a ház színétől, mely éppoly színtelen, mint az időverte tető. Néhol kis fatemplom – a falu díszé – zöld bádogtetővel, mellette temető. Csupa két-három méter magas sírkereszt, minden keresztben egy Veronika-kendőt lenget a wolhyniai szél. A lélek – lengyel felfogás szerint – addig vár a purgatóriumban, amíg a kendőt a szél és eső teljesen foszlányokra nem tépi és el nem fűjja. Azt hiszem, a wolhyniai bűnösök aránylag igen rövid időt töltenek a purgatóriumban, mert eső és szél az van itt bőven. Sok sík erdő, sok tűlevelű fa. Az erdő mind mocsaras, tőzeges. Néhol kicsillog a mocsárvíz, a haragos, buckás zombékok között. Keserű sásos szénáját nem szívesen eszi az állat. Az erdők sötétek. [...] Erre igazán a madár sem jár. Néhány verében meg néhány hullákon hízott varjún kívül madarat, de még bogarat sem láttam. Az erdők alig élnek, bennük csak tompa csend hallgat. [...] Állítólag itt békében sok volt a szarvasmarha, most annál kevesebb. Ló egyáltalán nincs. Az idevaló nép, kivéve a német telepeseket, állati sorban él. A férfiak valami orosz katonasapkaféle fejedővel, hosszú bundában járnak s az asszonyok szürke ruhájánál csak az arcszínük fakóbb. [...] Mindenütt sok sír, a keresztken vegyesen baka- és legionárius-sapka, német sisak és huszárcsákó. A magas-keresztes béke-temetők mellett mindenütt egész kis erdő katonakeresztekből. Wolhynia, elfutott lakossága helyett, katonahalottakkal népesül be.”¹⁷

Erről a régióról Darányi Kálmán benyomásai is hasonlóak voltak, és különösen nagy volt számára a különbség ahhoz képest, amit korábban még a lengyel területen tapasztalt. Míg 1915 áprilisában a következőket írta: „Most egy kis lengyel faluban vagyok, s egy kis parasztházban lakom. Az ágyúdörgés folytonosan hallatszik. Gyakran látok repülőgépeket is. Az időjárás kellemes, tavaszi. [...] Itt csak rövid ideig maradunk – hogy meddig, azt nem tudom. Ennivalónk van bőven. A lengyelek elég barátságosak aránylag.”¹⁸ Az 1915 szeptemberében már Volhíniából írt sorai, noha szükséztlenül, mégis beszédesen érzékeltették a kontrasztot: „Itt a muszkákon kívül az időjárással, sárral – s a legyek millióival is küzdünk. De, ami fő, csapataink előre mennek. [...] Lengyelország szimpatikusabb volt, Oroszország talán érdekesebb. A muszkák közül kevés maradt itt. Jámbor nép. A felderítés most nehezebb, mint régen lehetett, mert az ellenség jól fedi magát.”¹⁹

Darányi orosz katonákkal kapcsolatos benyomásait némi lekicsinyléssel vegyülő óvatosság jellemezte. Ugyanakkor ő is felfigyelt az első világháborús orosz harcmodor jellegzetességeire, így az erős, szinte állandóan „munkában” lévő tüzérségi akciókra, viszonylag ritkábban történő direkt támadásokra, tehát a jószerével kimeríthetetlen katonatömegnek és a jól működő felderítésnek ellentmondó óvatos stratégiára. Ezt a következőképpen mutatta be az 1915. október 19-i keltezéssel írt tábori levelezőlapján: „Itt most elég nyugalom van. Az oroszok támadásait csapa-

¹⁷ KOZMA, 1931. 296–298. Az 1915. november 8-i naplóbejegyzés.

¹⁸ MNL OL, P 1442, 6. tétel, Darányi Kálmán levele nagybátyjának, Darányi Kálmánnak. Oroszlengyelország, 1915. április 25.

¹⁹ ALVINCZY, 1938. 44.; MNL OL, P 1442, 6. tétel, Darányi Kálmán levele nagybátyjának, Darányi Kálmánnak. Oroszország, 1915. szeptember 7.

taink véresen visszaverték. Nekünk most – a lovasságnak – elég jó dolgunk van, mert lovaink fedél alatt vannak csűrökben. Mi pedig kis parasztházakban vagyunk bekvártélyozva. Az időjárás itt elég hideg. A csendet csak a tüzérség zavarja. Az oroszok csak úgy ontják a lövegeket, de nem nagy eredménnyel szerencsére.”²⁰

A háborús szolgálat során Darányi Kálmánt – ahogy valamennyi katonát – számtalan impulzus érte, amelyek pszichológiai hatásai egyértelműen tetten érhetőek érzelmvilágának alakulásában. Már az eddigieknél is komorabb, szinte depressziós hangulatát tükrözi az a hosszabb levele, amelyet érdekes módon épp egy pozitív élmény után vetett papírra 1915. szeptember végén. Ekkor az ezrede összekerült egy század somogyi huszárral, és megünnepelve a találkozás örömét, Darányiéék vendégül látták a tisztikart és a legénységet. Ezt követően merengett el a harcok traumatikus és a nyugalmasabb napoknak az emberi jellem gyengeségeit előcsalogató hatásairól barátjának, Vincze Gézának írt levelében: „Különös dolog, hogy az ember magán és környezetén is konstatálja, hogy mindinkább vegetatív életet él. A primitív viszonyok bizonyos tekintetekben befolyásolják a gondolkodást is. Érdekes, hogy mihelyt a nyomasztó veszélyek elmúlnak, a nyugalom idején rögtön jelentkeznek az apró dőreségek, kis emberi gyarlóságok mindnyájunknál. A háború tisztító hatása tehát – bár részben tagadhatatlan, de másrészt sok tekintetben problematikus is.”²¹ Néhány hónappal később, 1916 januárjában nagybátyjának, Darányi Ignácnak pedig arról írt, hogy bár ismét nyugalmasabb napjai vannak, és szabadidejét német szépirodalmi művek olvasásával töltheti, azonban ezek „a bizonytalanság, a környezet, s a különös körülmények miatt” alig kötik már le a figyelmét.²²

A hosszú ideig távol, idegen környezetben és állandó életveszélyben lévő katonát jellemző érzelmek, mint a honvágy, az otthoniakkal való kapcsolattartás igénye, illetve a róluk szóló hírek utáni sóvárgás is egyre gyakrabban megfigyelhető Darányi Kálmán leveleiben. Érdekes, hogy ezek elsősorban nem a családnak (számukra talán igyekezett erősnek mutatkozni), hanem sokkal inkább a barátnak írt tábori levelezőlapokból tükröződnek vissza. 1915 júniusában a következőket írta Vincze Gézának: „Sok nehéz és véres nap után ismét van egy percnyi fellélegzés. Kihasznlom az alkalmat... csak még élek hál’ Istennek. Sőt most momentán jó dolgom van. Három tisztársammal együtt egy kis gazdasági cselédházban ülök. Az ablakok reszketnek az ágyútűztől. Támadást készít elő a tüzérségünk. Jól bent

²⁰ Uo. Darányi Kálmán levele nagybátyjának, Darányi Kálmánnak. Oroszország, 1915. október 19. – Ugyanezt szemlélteti Kozma Miklós naplóbejegyzése is: „Az oroszoknak nemcsak az óriási tömeg és a sokkal erősebb tüzérség az előnye. Több a haditapasztalata is, mint a mienk. [...] A »Verschleierung«, a saját helyzet elfátyolozása, náluk igen jó, úgyszintén a kémiszolgálat is. Viszont semmit sem kockáztatnak. Roppant óvatosak, tehát lassúak. Ez lehet látszatelőny a csapat szemében, mely így kevesebbet vérzik, de viszont stratégiaileg elég nagy hiba. Ha vállalkozó szellem volna bennük, akkor az elmúlt két hét alatt végképp elintézhettek volna bennünket.” KOZMA, 1931. 44.

²¹ ALVINCZY, 1938. 44.

²² MNL OL, P 1441, 5. d. 14. tétel, Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Oroszország, 1916. január 27.

vagyunk Oroszországban... Nagyon örülnék, ha néha egy sort kapnék, nekem igazán nehéz írnom. Sokszor egészen állattá lesz az ember a kimerüléstől...” Néhány hónappal később, 1915 szeptemberében pedig egyenesen kérlelte őt, hogy „ha egy kis ideje van, írjon”, és szinte megindító, ahogy hozzáfűzte ehhez: „Szíveskedjék eltekinteni attól, hogy én ritkán írhatok, mert ezt fizikai okok gátolják...”²³

Ezek az érzelmek még inkább felerősödtek Darányi Kálmánban 1916 nyarán, amikor több, a keleti frontot, a Monarchia haderejét és végső soron Magyarország helyzetét döntően meghatározó katonai fordulat történt. Júniusban ugyanis elindult a legnagyobb orosz ellentámadás, az ún. Bruszilov-offenzíva, amelynek egyik fő csapásiránya éppen a volhíniai régió volt. A hadműveletek során az orosz erők áttörték a Monarchia védelmét, jelentősen nyugat felé tolták vissza a frontvonalat, és az osztrák–magyar csapatoknak csak több százezer fős emberveszteséggel (halálos áldozatok, hadifoglyok), illetve német segítséggel sikerült megállítani előrenyomulásukat. Ez az offenzíva az egyébként sem túl sikeres osztrák–magyar hadsereg megroppanásához és morális állapotának súlyos visszaeséséhez, végső soron pedig német alárendeltséghez vezetett. Ezekhez hasonlóan fontos következmény volt az is, hogy az eddig hezitáló Románia is elszánta magát a háborúba való belépésre. 1916. augusztus 17-én megkötötte az Antant hatalmakkal a titkos bukaresti egyezményt, amelyben neki ígérték Erdély, illetve a Tisza vonaláig Kelet-Magyarország területét. Tíz nappal később megtörtént az, amitől a háború kitörésekor a józanabbak tartottak, Románia hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, és csapatai betörték Erdély területére.²⁴

A Bruszilov-offenzíva okozta állandó készültség és harcok ellenére a román támadás és a határ menti vármegyék evakuálásának híre azonnal eljutott az orosz fronton harcolókhoz, így Darányi Kálmánhoz is. Ő ugyan nem volt erdélyi születésű, azonban fogarasi hivatali évei során kialakult sok érzelmi és baráti szál miatt mégis odavalósínnak érezhette magát. Nem véletlen, hogy a román offenzíva utáni napon, 1916. augusztus 28-án Darányi Ignácnak írt levelezőlapján szükséztlenül szinte csak annyit írt: „Ma kaptuk a r[omán] hadüzenet hírét. A székely huszárok mind szeretnének lemenni arra a frontra s én is.”²⁵

Erre 1916 őszén került sor, amikor Darányi ezredét Erdélybe irányították át, hogy az ország területére betört román csapatok visszaverésében részt vegyenek. Tudjuk, hogy az osztrák–magyar haderőnek csak a német császári csapatok hatha-

²³ ALVINCZY, 1938. 43–44.

²⁴ Az 1916-os év háborús fordulatairól lásd részletesebben JULIER Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Budapest, 1933, Magyar Szemle Társaság. Elektronikus kiadás: Magyar Elektronikus Könyvtár, 2000. Online: <http://www.mek.oszk.hu/02200/02221/html/> (letöltve: 2015. július 10.)

²⁵ MNL OL, P 1441, 5. d. 14. tétel, Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Tábori posta, 1916. augusztus 28. – A román támadásról és Erdély evakuálásának nehézségeiről érzékletes képet ad BETEGH, 1924. 65–75.; MNL OL, K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1916. szeptember 18-i ülés, 38. napirend. (Jelentés Csík, Háromszék, Brassó, Fogaras, Szeben és Hunyad vármegyék kiűritéséről)

tós közreműködésével sikerült a támadókat visszaszorítania, ami még inkább az alárendeltség állapotához vezetett. Ezt azonban a fronton harcoló katonák bizonyára kevésbé érzékelhették. Darányi Kálmán leveleiből sem érződik ez a körülmény. 1916. november közepén a következőképpen számolt be a saját helyzetéről és a katonai körülményekről nagybátyjának, Darányi Ignácnak: „Most egy idő óta egy helyben vagyunk, s így felhasználhatom az alkalmat, hogy életjelt adjak magamról. A szászok földjén, de a székely földön különösen előnyomulásunk diadalút volt. Most kissé nyugvópontra jutottunk. Egy lovas hadosztályban vagyunk, s lóról leszállva magas (1600–1800 m-es) hegyeket tartunk megszállva. A felváltás 6 naponként történik. 6 nap után a faluba megyünk, hol lovaink vannak, s hol igen jó kvártélyaink vannak.”²⁶

Érthető, ha újra magyar földön még inkább felerősödött Darányi Kálmánban a honvágy és a családdal való kapcsolat hiánya. Ugyanebből a leveléből kicsendült a szűkebb otthonáért, a családi gazdaságért való aggodalom is, és megértően konstatálta, hogy „a gazdasággal most sok baj lehet mindenütt”, és „a sok egymásnak ellentmondó rendelet közt nehéz eligazodni”. Ezeket az érzéseket csak felerősítették a rokonaitól, barátaitól kapott levelek, esetleg csomagok. Kicsit komikusan hat például az idézett levele előtt pár héttel szintén Darányi Ignácnak küldött tábori levelezőlapja, amelyben a következőképpen szabadkozott: „Igen tisztelt kedves Náci Bácsi! A sok nehéz és fárasztó harc alatt még arra sem volt alkalmam, hogy megköszönjem a küldött pompás szivarokat...”²⁷

1916. november közepén már abban reménykedett, hogy „nemsokára a szabadságok is megnyílnak”, és akkor ő is hazamehet a karácsonyi ünnepekre, azonban nem sokkal később – egy időre – felfüggesztették a szabadságolásokat. Ezek után lelkiileg különösen nehéz lehetett számára, hogy újabb ünnepet kell a hadszíntéren töltenie. 1916. december 24-én kelt levelében beszámolt arról, hogy a karácsonyt már az ezredparancsnok környezetében töltheti, ami kis megnyugvást jelenthetett számára, azonban a többi sorából némiképp kitűnik a panaszos honvágy hangja: „Azon hiszem, hogy az ünnepekre már otthon (szabadságon) leszek, már régebben nem adtam életjelt magamról. A szabadságot beszüntető rendelkezés azonban keresztülhúzta a számításaimat. Így csak akkor mehetek szabadságra, ha az itteni hadműveletek ismét nyugvópontra jutnak, ami úgy hiszem, hogy csak hetek kérdése.”²⁸

Érdemes még megemlítenünk, hogy tisztí rangjából adódóan Darányi Kálmán háborús élményeihez hozzátartozott a frontra látogató ismert közéleti személyiségekkel való találkozás is. 1916 novemberében például az erdélyi katonai helyzetet ellenőrző, hosszabb körúton lévő Tisza István kormányfőt és belügyminiszterét, Sándor Jánost említette egyik levelében, néhány hónappal ko-

²⁶ MNL OL, P 1441, 5. d. 14. tétel, Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Tábori posta, 1916. november 18.

²⁷ Uo. Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Tábori posta, 1916. október 30.

²⁸ Uo. Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Tábori posta, 1916. december 24.

rábban, 1916 februárjában még Volhíniában pedig a Monarchia trónörökösével, a későbbi IV. Károlyal találkozott, aki „nagyon sympathikus” volt a számára.²⁹

Darányi Kálmán végül 1917 januárjában vonult vissza a tényleges katonai szerepvállalástól, és egy rövid ideig a Hajdú vármegyei Földesen teljesített szolgálatot kiképzőtisztként. Katonai szolgálataiért kitüntetésben részesült, megkapta az ezüst és bronz Signum Laudis a kardokkal.³⁰

Nem sokkal később, 1917 júniusában azonban újabb belpolitikai fordulat következett, amikor a háborús események hatására Tisza István lemondott a miniszterelnökségről. A kormányváltás most is személycseréket eredményezett az államigazgatásban és a vidéki közigazgatásban. A korabeli gyakorlatnak megfelelően a főispánok ez alkalommal is felajánlották lemondásukat az új kabinetnek. Ekkor megnyílt a lehetőség Darányi Kálmán előtt, hogy folytathassa a háború miatt megszakított hivatali pályáját, és 1917. július elején kinevezést kapott Esterházy Miklós Móric kormányától Zólyom vármegye főispáni posztjára.³¹ Ebben ismét a családi kapcsolatok játszottak döntő szerepet. A már idézett 1928. márciusi interjújában a következőket mondta: „Ugron Gábor kért fel arra, hogy vállalam el a főispánságot, ő terjesztett föl kinevezésre a megboldogult Károly királynak.”³² Ugron az 1917 nyarán kormányra kerülő Esterházy Miklós Móric kabinetjében belügyminiszter lett, ráadásul korábban szintén az erdélyi közigazgatásban dolgozott, ennek révén személyesen ismerhette Darányi Kálmánt, ám minden bizonnyal a legtöbbet az számított, hogy Darányi Ignác Országos Alkotmánypártjának igazgatója volt. Véltetően ez a személyi-családi kapcsolat játszhatott szerepet abban, hogy a rendkívül fiatal kora ellenére az új zólyomi főispán kinevezését nem érte komolyabb politikai kritika. Ezt Darányi az előbb idézett interjúban is megemlítette: „Én 31 éves voltam, amikor főispán lettem és gróf Tisza István, aki megtámadta az összes fiatal főispánok kinevezéseit, egyedül engem nem bántott.”³³

A vármegyei testületek és tisztviselők felett felügyeleti, illetve ellenőrzési jogkörrel rendelkező főispánokat mindig a belügyminiszter előterjesztésére az uralkodó nevezte ki. Ahogy a főispáni kar (igaz, Horthy-kori) társadalmi összetételével foglalkozó Takács Tibor találóan megfogalmazta, a főispánok kiválasztásában „elsősorban a politikai szolgálatok, politikai kapcsolatok, a képviselőséggel összefüggő pártpolitikai aktivitás, illetve a szerteágazó társadalmi-társasági, valamint rokoni összeköttetések lehettek fontosak”. Nem volt véletlen az informális kapcsolatok ilyen döntő szerepe, ugyanis a főispánok a mindenkori kormányzati

²⁹ Uo. Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Tábori posta, 1916. február 10.; Uo.: Darányi Kálmán levele Darányi Ignácnak. Tábori posta, 1916. november 18. – Tisza István és Sándor János erdélyi körútjáról lásd még BETEGH, 1924. 86–89.

³⁰ ALVINCZY, 1938. 45.

³¹ MNL OL, K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1917. július 3-i ülés, 13. napirend.: *Belügyi Közlöny*, 1917. július 15.

³² *Pesti Napló*, 1928. március 29.

³³ Uo.

elit részét képezték, akik összeköttetést jelentettek a központi és a helyi közigazgatás, illetve az országos és a helyi közélet között. Ebből adódóan ez a poszt kifejezetten bizalmi pozíciónak számított, ami feltétlen politikai lojalitást feltételezett.³⁴ Még egy tényezőt érdemes figyelembe venni Darányi Kálmán zólyomi főispáni kinevezése kapcsán: ebben a felvidéki vármegyében neki egyáltalán nem volt helyi kötődése, nem élt itt korábban, nem (vagy legfeljebb felületesen) ismerte a helyi közélet szereplőit. Az ilyen, helyi kapcsolatokkal nem rendelkező új főispánok kinevezését akkor alkalmazta a kormányzati elit, amikor a helyi társadalommal és klikkekkel szemben bizalmatlan volt.³⁵

Ugyanez volt Zólyom esetében is a helyzet, és a kormányzati bizalmatlanság rögtön világossá válik, ha megvizsgáljuk a vármegye társadalmi összetételét. Az 1910-es népszámlálási adatok tanúsága szerint Zólyom Magyarország vármegyéi között mind területileg, mind lakosságát tekintve az 51. helyet foglalta el, tehát kis közigazgatási egységnek számított. A 133 653 lakosából alig 16 és fél ezer volt magyar nemzetiségű (ez 12,35%-ot jelentett), a döntő többséget 113 300 fővel (közel 85%-kal) a szlovák lakosság tette ki. Ha ehhez hozzávesszük még azt is, hogy a teljes zólyomi lakosságnak csak alig 27,5%-a (36 553 fő) beszélt magyarul, akkor érthetővé válik, hogy 1917 nyarán, amikor a Monarchia és a királyi Magyarország nemzetiségeinek szeparatista törekvései egyre inkább felerősödtek, miért nevezett ki a kormány e vármegye élére is egy helyi kötődéssel nem rendelkező (tehát a helyi klikkek által nem befolyásolt) főispánt.³⁶ Erre maga Darányi is utalt első sajtónyilatkozatában, amelyben a rá váró feladatok megfogalmazása mellett „hangsúlyozta, hogy a kormányprogrammon kívül a közélet, hadisegélyezés és hadigondozás érdekeit a közigazgatás legfontosabb feladatául fogja tekinteni és azon lesz, hogy a nemzetiségi izgatókkal szemben biztosítsa a hazafias értelmiség vezető szerepét”.³⁷ Az eddigiekből nyilvánvalóvá válik, hogy Darányi kísértetiesen hasonló helyzetben találta magát Zólyomban, mint a háború előtt Fogarason (a magyar kortársak megítélése szerint agresszív nemzetiségiak között kisebbségben). Könnyen elképzelhető, hogy kiválasztásában az ott szerzett tapasztalatai is szerepet játszhattak.

Sajnos, ebből az időszakból nem maradtak fenn levelei, így nem tudjuk azt, hogy főispánként miként birkózott meg a helyzettel, hogy kezelte a nyilvánvaló konfliktusokat és milyen tapasztalatokat szerzett. Annyi bizonyos, hogy még 1917 decemberében a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete igazgató választmányának tagja lett, és fogarasi éveivel hasonlóan itt is aktívan bekapcsolódott

³⁴ TAKÁCS Tibor: A főispáni kar társadalmi összetételének alakulása a két világháború közötti Magyarországon. *Századok*, 2000. 5. sz. 1029–1101.

³⁵ Uo. 1057–1058.

³⁶ *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Budapest, 1912, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 172–177.

³⁷ *Pesti Hírlap*, 1917. július 27.

a helyi református közösség életébe, amit bizonyít, hogy 1918 nyarán az akkor szerveződő besztercebányai egyházközség főgondnokává választották.³⁸

Darányi alig szűk másfél évig állhatott Zólyom vármegye élén, ugyanis 1918 őszén bekövetkezett az, amit a korábbiakban idézett Kozma-naplóban szereplő tiszttal megjósolt. Tisza István 1918. október 17-én az országgyűlés Képviselőházában az ellenzéki Károlyi Mihály előző napi felszólalására reagálva elismerte, hogy a Központi Hatalmak elveszítették a háborút. A teljesen kimerült, morális mélyponton lévő és mind katonailag, mind gazdaságilag Németország alá rendelődtő Osztrák–Magyar Monarchiában ekkor már forradalmi hangulat uralkodott. Magyarországon a társadalom minden rétegének elege lett a háborúból, az áldozatvállalásból, és Tisza szavai után a harc folytatása is teljesen értelmét veszítette. A tömegek a korábbi hatalmi-kormányzati elit lecserélését és az ellenzéki, pacifista Károlyi Mihály kinevezését követelték, amire 1918. október 31-én az őszirozsás forradalmat követően került sor. A kormányváltás természetesen a főispáni kar lemondásával járt együtt, köztük volt Darányi Kálmán is. Batthyány Tivadar, a Károlyi-kormány belügyminisztere úgy emlékezett vissza erre, hogy a főispánokat, különösen a felvidéki vármegyék vezetőit – „dacára, hogy állásaikról való felmentésüket erősen szorgalmazták” – kénytelen volt kérlelni, „majdnem erőltetni, hogy állásaikat a kritikus időkben ideiglenesen tartsák meg”. Végül ezt azzal sikerül elérnie néhányuknál, hogy szélesebb jogkörrel kormánybiztosokká nevezte ki őket.³⁹

Darányi azonban kilátástalannak ítélte a helyzetet, és még kétszer adta be a lemondását a Károlyi-kormánynak. Reménytelenségét jól szemléltetik azok a sorok, amiket Vincze Géza idézett az egyik leveléből: „Ha ezek az emberek [ti. a fronton harcoló katonák – K.R.] hazajönnek s látják, hogy itt mindent elvesztettek – nagy bajok lesznek... Csak egy megfelelő földbirtokreform mentheti meg az országot, ha Magyarországon minél több kisgazdabirtok létesül, mint Dániában. [...] Lehet, hogy hazánk épségét is sikerül megmentenünk, de az is lehet, hogy ez csak olyan önáltatásféle, mint mikor a gyermek édesanyja halálos ágyánál nem akarja elhinni – hogy az meg is halhat...”⁴⁰

1918 végén dőlt el végleg a Felvidék és ezáltal Darányi főispáni posztjának sorsa is. Előrevetítette ezt a francia külügyminisztérium egyik 1918. november 20-án készült környezet tanulmánya is, amit a béketárgyalások előkészítése kapcsán készítettek Magyarországról. Ebben az állt, hogy „Liptó, Zólyom, Treccsén hegyes vidékei a valóban szlovák földek”.⁴¹

A nagypolitika alakulása közben a zólyomi helyzet is egyre drámaibbá vált. A liberális *Pesti Napló* 1918. december 17-i sajtótudósítása a következőképpen festette le az ottani tragikus állapotokat: „A Felvidékre két hét óta egyetlen vasúti

³⁸ *Budapesti Hírlap*, 1917. december 28.; *Dunántúli Protestáns Lap*, 1918. július 7.

³⁹ BATTYÁNY TIVADAR: *Beszámoló*. Budapest, 1927, Athenaeum, II. köt. 42–43.

⁴⁰ ALVINCZY, 1938. 46.

⁴¹ Idézi ORMOS MÁRIA: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, 1984., Kossuth, 57.

kocsira való élelmiszer sem érkezett. Sem liszt, sem burgonya, sem cukor, sem petróleum nincsen. A helyzet sok helyütt fenyegetővé vált. Zólyomban az éhező nép megtámadta a vasúti állomás raktárait és kirabolta. A zólyomi polgármester kijelentette, hogy néhány napon túl a legkomolyabb zavargások várhatók, ha sem a magyar kormány, sem a csehek részéről élelmiszer nem érkezik, a közigazgatás teljesen csődöt mond.” A cikk szerint ezt a helyzetet tapasztalva „Darányi Kálmán zólyomi főispán már elmenekült” a vármegyéből.⁴²

Ennek azonban ellentmond egy másik korabeli sajtótermék, a konzervatív *Budapesti Hírlap*, amely néhány nappal később, 1918. december 20-án arról számolt be, hogy „Zólyom vármegye törvényhatósági bizottsága Darányi Kálmán elnöklésével közgyűlést tartott”. A tudósítás szerint a résztvevők a Károlyi-kormányt teljes bizalmukról és támogatásukról biztosították, illetve kinyilvánították a szlovákokkal való együttműködést is. A közgyűlés „kimondotta, hogy a tót nép nemzeti önállóságát a magyar nemzettel egyetértésben kívánja megvalósítani és tiltakozik a cseh törekvések ellen”. Ez lényegében azt jelentette, hogy elismerték a szlovákok önrendelkezési jogát, de elutasították Csehország és a Felvidék egyesülését, tehát Csehszlovákia megalakítását.⁴³

Hiába tárgyalt több alkalommal is a magyar kormány a szlovák nemzetiség képviselőivel és állapodtak meg egy ideiglenes demarkációs vonalban, ezt 1918. december 23-án felülírta Ferdinand Vix alezredes Károlyi Mihálynak írt jegyzéke (az ún. első Vix-jegyzék), és több szakaszon a későbbi észak-magyarországi trianoni határral egybevágóan választotta el a szlovák és a magyar közigazgatást. Ez azt jelentette, hogy az észak-magyarországi vármegyéket át kellett adni, a magyar tisztviselőknek pedig el kellett hagyniuk hivatalaikat. Legkésőbb ekkor ez történt Darányi Kálmánnal is.⁴⁴

A zólyomi főispánság után Darányi sem a Károlyi-éra hátralévő részében, sem a tanácsköztársaság ideje alatt nem vállalt további pozíciót, és visszavonult a családi birtokokra, legalábbis erről tanúskodnak az életrajzi almanachok. Jogosan merül fel a kérdés, hogy Darányi hogyan viszonyult a Károlyi-rendszerhez. Batthyány Tivadar belügyminiszter visszaemlékezése szerint Darányi Kálmán is tagja volt 1918 novemberében a Függetlenségi és '48-as (Károlyi) Pártnak.⁴⁵ Ez, illetve a *Budapesti Hírlap* korábban idézett tudósítása azt mutatják, hogy Darányi ekkor is a fennálló rendszerhez lojális bürokrataként cselekedett. Könnyen elképzelhető ugyanakkor, hogy csak a főispáni állásának kényszerű megtartása miatt lépett be a Károlyi-pártba (végleges lemondása után ki is léphetett, ami

⁴² *Pesti Napló*, 1918. december 17.

⁴³ *Budapesti Hírlap*, 1918. december 20.

⁴⁴ MNL OL, K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1918. november 28. 1. és 4. napirend.; Ferdinand Vix alezredes jegyzéke Károlyi Mihály gróf miniszterelnökhöz Magyarország ideiglenes északi határáról. Budapest, 1918. december 23. Közli: ZEIDLER Miklós (szerk.): *Trianon*. Budapest, 2003, Osiris, 41–43. Vö. ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Budapest, 2005, Osiris, 71–94.; ORMOS, 1984. 103–111.

⁴⁵ BATTYÁNY, 1927. II. köt. 235–236.

alátámaszt az ezt követő politikai passzivitása), tehát a valós politikai felfogására és pillanatnyi helyzetértékelésére ez nem nyújt egyértelmű bizonyítékot. A Horthy-korszakban megjelenő almanachok számára – érthető okokból – ezt a kompromittáló, az akkor megvetett pártban való tagságára vonatkozó adatot nem közölte, sőt a már többször idézett 1928 tavaszán adott életút-interjúban sem említette. Tény, hogy egészen 1920 elejéig Darányi Kálmán eltűnt a közéletből, hogy aztán a formálódó Horthy-rendszerben ismét főispánként – Győrben – folytassa a pályafutását, amelynek csúcspontja az 1936 októberében történt miniszterelnöki kinevezés volt.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

FORRÁSOK, FORRÁSGYŰJTEMÉNYEK

1. ALVINCZY GÉZA: *A fiatal Darányi Kálmán*. Budapest, 1938., Bethánia.
2. BATHYÁNY TIVADAR: *Beszámoló*. Budapest, 1927., Athenaeum.
3. *Belügyi Közöny*
4. BETEGH MIKLÓS: *Erdély a világháborúban. Néhány adat az 1914–1917. évek történetéhez*. Dicsőszentmárton, 1924., Erzsébet Könyvnyomda.
5. *Budapesti Hírlap*
6. *Dunántúli Protestáns Lap*
7. KOZMA MIKLÓS: *Egy csapattiszt naplója 1914–1918*. Budapest, 1931, Révai Kiadó.
8. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek
9. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, P 1441–1442, a Darányi-család levéltára
10. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint*. Budapest, 1912., Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal.
11. *Pesti Hírlap*
12. *Pesti Napló*
13. SZABÓ DÁNIEL (szerk.): *Az első világháború*. Budapest, 2009., Osiris Kiadó.
14. ZEIDLER MIKLÓS (szerk.): *Trianon*. Budapest, 2003., Osiris Kiadó.

SZAKIRODALOM

1. JULIER FERENC: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Budapest, 1933, Magyar Szemle Társaság. Elektronikus kiadás: Magyar Elektronikus Könyvtár, 2000. Online: <http://www.mek.oszk.hu/02200/02221/html/> (letöltve: 2015. július 10.)
2. KEREPESZKI RÓBERT: *A „tépelődő gentleman”. Darányi Kálmán (1886–1939)*. Sziluettt – Korszerű történelmi életrajzok 1. Pécs–Budapest, 2014., Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat.
3. KÖRNYEYNE GAÁL EDIT: *Az első világháború emlékei a népi kéziratok forrásokban és a szájhagyományban*. Debrecen, 1985., KLTE Néprajzi Tanszék.
4. ORMOS MÁRIA: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, 1984., Kossuth Kiadó.
5. RÓMSICS IGNÁC: *A trianoni békeszerződés*. Budapest, 2005., Osiris Kiadó.
6. TAKÁCS TIBOR: A főispáni kar társadalmi összetételének alakulása a két világháború közötti Magyarországon. *Századok*, 2000. 5. sz. 1029–1101.